

Jozef Jančovič

Odkódovaný *Da Vinciho kód*

*Jedna vysokoškolačka pri rozhovore zvažnela a spýtala sa ma, či je to naozaj pravda, že Ježiš mal Máriu Magdalénu za ženu a mal s ňou deti. Prekvapila ma jej neistota a vážnosť s akou otázkou nastolila a hoci v hrubých rysoch poznala život Ježiša z evanjelií, divil som sa nedostatku jej kritického prístupu, ktorým by jej pomohol odhaliť už skôr túto šíriacu sa nepravdu o Ježišovi z románu *Da Vinciho kód*. Ako to, že ľudia, ktorí bežne v iných situáciách kritický prístup prejavujú, stoja v prípade inteligentne ponúknutého blufu bezmocní? Je za tým možno nedôslednosť moderného človeka, ktorý niekedy v rezignácii na pravdu stráca schopnosť kriticky rozlišovať alebo si dokonca určí, čo si kritiku zasluhuje a čo nie. Tomuto podivnému postupu v myslení často napomáha najmä nepoznanie faktov a súvislostí. Úspechu románu *Da Vinciho kód* napomáha jednak slabá znalosť Ježišovho života a toho, čo je z jeho diela pre náš život a spásu normatívne, ale i neznalosť faktov a historického kontextu prvotného kresťanstva, v rámci ktorých evanjeliá o Ježišovi vznikali a ktoré sa pre spoľahlivosť historickej a teologickej výpovede o Ježišovi stali súčasťou biblického kánonu. Ak sa takéto fakty a poznatky nevezmú do úvahy, tak v hlave nekritického čitateľa Brownovho románu sa usídli riadny balast o Ježišovi.*

Kniha amerického spisovateľa Dana Browna *Da Vinciho kód* zožína od jari minulého roka obrovský čitateľský ohlas i na Slovensku.¹ Po Harry Potterovi sa stala z nej v priebehu rokov 2004-2005 aj u nás kultová kniha. Jej náklad prekročil už 100 tisíc výtlačkov. Po českej príručke *Šifra mistra Leonarda*, ktorej autor je Simon Coxe, v júli vyšiel k románu ďalší kľúč od Reného Chandella, *Poselství Da Vinciho kódu*. Najnovšie sa dokončuje film, ktorý prispeje k rozšíreniu vedecky tváriacich sa omylov azda najúčinnejším spôsobom.² Keď v roku 2003 vyšiel román v USA, bol 40 týždňov na čele v rebríčku bestsellerov novín New York Times a nadhlo sa usadil na prvej pozícii v zozname najpredávanejších kníh internetového predajcu *amazon.com*. Po umeleckej stránke sa nedá autorovi románu uprieť jeho rozprávačský talent. Jeho triler má napínavé zvraty a zápletku, v knihe sa originálnym spôsobom otvára množstvo tém, ktoré v dejinách vždy zabrali (maliarske umenie, gnostické

¹ Dan Brown pochádza z amerického štátu New England, pôvodne sa zaoberal country hudbou bez veľkého úspechu, čo sa nedá povedať už o jeho spisovateľskej kariére. Pokladá sa za kresťana.

² V médiách prebehla v r. lete 2005 správa, že Anglikánska cirkev z dôvodu difamácie Ježišovej osoby v románe nedovolila filmovému štábu točiť scény vo Westminsterskej katedrále v Londýne.

evanjeliá, legenda o gráli, kabala, templári, slobodomurári, symbolika, šifry). Kniha je veľmi pútavá, miestami až zábavná. Veľmi neprístojnou sa kniha stáva pre svoju tému a propagandu o Ježišovi a tiež ostrú kritiku prvotnej Cirkvi, ale aj súčasnej „mocenskej“ Katolíckej cirkvi, ktorej vedenie v románe podporuje cirkevnú skupinu Opus Dei, aby cez ňu zatajila oslobodzujúcu pravdu a *novú* náboženskú *múdrost'* o Ježišovi. Nová múdrost' je doslovný preklad mena francúzskej knižnej hrdinky Sophie Neveu.

O čom je kniha?

Dej knihy sa začne v Louvri, kde bol zavraždený kurátor múzea Saunière. K telu privolajú Roberta Langdona, harvardského špecialistu na symboliku, aby rozlúštil záhadnú šifru pri zavraždenom. Keď sa spolu s vnučkou zavraždeného, kryptologičkou Sophie Neveuovou pustia do lúštenia kurátorom zanechaných šifier, aby neskôr uháňali ulicami Paríža a Londýna pred políciou a hľadali grál, zistia najprv že v da Vinciho dielach, je množstvo stôp tajomného posvätného ženstva, pričom horúco začne byť až vtedy, keď Langdon zistí, že Saunière bol nositeľom tajomstva Priorstva Siona, o ktorom sa medzičasom čitateľ dozvie, že práve ono uchovávalo po stáročia tajomstvo svätého grálu. Povestný grál tu má inú povahu, nie je to od čias rytierov hľadaný posvätný Ježišov kalich z Poslednej večere, ale je to posvätné ženstvo a bohyňa, ktorých uctievanie Cirkev potlačila už v začiatkoch kresťanstva a neskôr ho ničila cez upaľovanie bosoriek. Vo fantázii Browna Cirkev v tomto ťažení pokračuje pomocou cirkevného hnutia Opus Dei. Vykreslil ho ako fanatickú šedú eminenciu Cirkvi, schopnú za peniaze zabíjať tých, čo by mohli napomôcť odhaleniu tejto pravdy. Z pohanskej bohyne Isis sa vraj posvätné ženstvo konkretizovalo v svätej svadbe Ježiša a Márie Magdalény a cez ich potomkov s kráľovskou krvou (t.j. *sang real*, je inak rozdelené pôvodné slovo *sangreal* – svätý grál). Mária Magdaléna vraj po odsúdení Ježiša ušla do Francúzska, kde sa vraj v 5.-8. stor. presadili títo kráľovskí potomkovia cez kráľovskú merovejskú dynastiu. Medzi týchto svätých potomkov patrí na jej veľké počudovanie aj inteligentná a sympatická Sophie Neveu. Happy end románu netvorí len nájdenie symbolu grálu, teda posvätného ženstva v slobodomurárskom chráme v škótskom Rosslyne, ale nájdenie rodiny aj pre Sophie bez rodičov, nájde svoju starú matku a brata, ktorý je tiež z línie kráľovských potomkov Ježiša.

Tézy románu

Vzniká otázka, či sa vôbec zaoberať takýmto románom, ktorý treba ako román čítať, nič viac, nič menej. Áno nemýlime si literárny druh diela Dana Browna, nie je to žiadna vedecká publikácia, no pre málo kritického čitateľa je takéto rozlišovanie málo platné a nepodstatné a zdá sa, že nielen pre neho, najmä ak sa kniha stáva súčasťou intelektuálnych debát, o ktorých svedčí vznik „serióznych kľúčov“ k románu. V časoch ezoterizmu, novodobého neverectva, apatie k našim kresťanským koreňom, deštruktívnej kritiky Cirkvi a určitej biblickej ignorancie sa boom tohto provokujúceho románu znamenite rozmohol. Od jeho prvej stránky pomenovanej *Fakty* sa chce román javiť čitateľovi ako *historická fikcia* s vedeckými a historickými faktami. V skutočnosti zostáva len *čírou literárnou fikciou* vo vedecko-historickom šate. Zrodila sa v hlave Dana Browna, ktorý do nej vniesol mimochodom aj výdatnú dávku protikatolíckej propagandy. Autor od prvej stránky utvára dojem, že všetky dokumenty citované v románe zachytávajú presne dejiny. Ako prvé sa citujú pergameny z Louvru známe od roku 1975 ako *Les Dossiers Secrets* s členmi Priorstva Sionu. Vo vedeckých kruhoch sú dnes tieto listiny považované za historický falzifikát jednej pravícovej slobodomurárskej lóže škótskeho obradu, ktorá túto spoločnosť založila v 20-tych rokoch minulého storočia vo Francúzsku a antedatovala jej vznik do roku 1099, pričom zaradila medzi svojich veľkých majstrov priorstva také maliarske esá ako Leonardo da Vinci a Sandro Botticelli, tiež jedného z najväčších fyzikov v dejinách sira Isaaca Newtona a umelcov Victora Huga, Debussyho a Jeana Cocteaua.³ So zavádzaním čitateľa Brown pokračuje, keď k reálnym historickým dokumentom zaradí aj dva gnostické spisy: Filipovo evanjelium a evanjelium Márie Magdalény, ktoré sú starovekými textami s opisom historických postáv, ale to že ich obsah je púhym výmyslom a nie je založený na skutočných udalostiach je pre autora románu úplne nepodstatné a zaoberanie sa tým by to bolo pre román zničujúce, a preto treba údaje z nich dohnať do extrému a presvedčivo ich čitateľovi naservírovať. Spomínané gnostické evanjeliá totižto úzko súvisia s falzifikátmi Priorstva Sionu, ktoré svoj príbeh o gráli založilo sčasti na nich, keď aj ono tak ako Dan Brown našlo práve v nich poukaz na manželstvo Ježiša s Máriou Magdalénou, z ktorého povstalo sväté potomstvo. A tak jeden pamflet použil ďalšie dva historické falzifikáty o Ježišovi.

Adekvátnym postupom pri čítaní takéhoto románu s bezbrehou fantáziou tváriacou sa kriticky k osobe Ježiša, bude jedine jeho kritické čítanie, ktoré zasievané pseudopravdy zo starovekých dokumentov pokladané za historické rad radom vyvracia. Tento príspevok sa bude následne zaoberať základnými biblickými omylmi

³ Pozri článok od Roberta Richardsona, „Priory of Sion Hoax“ (Vtipný podvod o Priorstve Sionu), *Gnosis* 51, 1999 a citovanú literatúru ku článku na www.alpheus.org/html/articles/esoteric_history/richardson1.html.

románu Da Vinciho kód, ktoré Brown pseudovedecky namiešal; týkajú sa Ježiša, Márie Magdalény, biblického kánonu, problematiky evanjelií a dvoch gnostických spisov, citovaných v románe.⁴

Omyl č. 1. *Najrannejšie evanjeliá nie sú štyri kanonické evanjeliá, ale gnostické apokryfné evanjeliá, ktoré boli v dejinách zatlačené do úzadia.* Tento nesprávny názor je v knihe viackrát vyjadrený vedcami Langdonom a Teabingom, čím mienka získava na údajnej dôveryhodnosti. Teabing vyjadrí ďalší pokútny názor, že do Nového zákona sa malo zaradiť vyše 80 evanjelií, ale napokon vďaka pragmatickej politike Konštantína Veľkého sa vybrali iba štyri kanonické evanjeliá a ostatné sa spálili. V skutočnosti kanonické evanjeliá sú prvými evanjeliami, ak ich niečo predchádzalo, tak sú to Pavlove listy (istotne Prvý Solúnčanom, Galaťanom, Rimanom, Prvý a Druhý Korintňanom, Filipanom, Filemonovi). Väčšina odborníkov kladie vznik kanonických evanjelií do druhej polovice prvého storočia (Marek pred r. 70, Lukáš a Matúš okolo r. 80 a redakcia Jánovho evanjelia okolo r. 100).⁵ Až od druhej polovice 2. stor. a v priebehu následných storočí bolo spísaných nie 80, ale okolo 35 apokryfných evanjelií, ktoré mapujú život a skutky Ježiša, alebo ponúkajú jeho tajné výroky. Okrem týchto evanjelií boli napísané aj iné apokryfné diela, podobné Skutkom apoštolov, listom a Apokalypse.

Popredný odborník na skúmanie historického Ježiša John P. Meier z Catholic University vo Washingthone je presvedčený, že všetky apokryfné evanjeliá sa opierajú o štyri kanonické evanjeliá a že neponúkajú nezávisle od Nového zákona žiadne nové dôveryhodné údaje o Ježišovi alebo nejaké jeho autentické výroky.⁶ Autori týchto spisov chceli vo svojej dobe poskytnúť skryté nezjavené t.j. apokryfné výroky a skutky Ježiša, a preto ich museli nutne viazať na neho samotného a na historické osoby z jeho okruhu a rozvinuli ich typické črty naznačené už v štyroch evanjeliách. V apokryfných evanjeliách možno badať naivnú entuziastickú nábožnosť, legendárnosť a bezbrehú fantáziu. Veľmi ju využívajú aj evanjeliá o Ježišovom detstve: *Jakubovo protoevanjelium* a *Pseudo-Tomášovo evanjelium detstva*. Toto posledné robí z malého Ježiša zlovestného nezbedníka patriaceho skôr do hororov ako evanjelií. Za spísaním takýchto spisov bola jednak ľudská zvedavosť poznať Ježišove málo známe zákutia života a tiež snaha urobiť ho divotvorcom už

⁴ Príspevok sa v citácií omylov opiera najmä o recenziu Bena Witheringtona III: „The DaVinci Code“, v *Biblical Archeology Review* 3/2004, 58-61.

⁵ Prvý nájdený novozákonný text je odpis na papyruse, je to fragment z Jánovho evanjelia 18, 31-33.37-38 tzv. Rylandsov papyrus, ktorého dátum vzniku kladú papyrológovia do rokov 95-125 po Kr. Celistvé texty evanjelií sa uchovali cez odpisy z nasledovných storočí najmä cez papyruse a tzv. kódexy najmä zo 4-5. stor. na pergamente, vyrobenom z kože zvierat.

⁶ POPOV. JOHN P. MEIER, *A marginal Jew*, zv. I, New York 1991, 140.

v detstve. V ďalších evanjeliách ako napr. v *Evanjeliu Egyptčanov, Tomášovom, Petrovom, Filipovom* a v *evanjeliu Márie Magdalény* nájdeme zasa evidentný gnosticizmus, čiže bludný filozoficko-náboženský systém. Tendencia urobiť práve z Ježiša zjavovateľa bludných mystických prúdov je v týchto spisoch nepopierateľná. Spomedzi apokryfných evanjelií sú v románe na základe falzifikátu o Priorstve Sionu oprášené práve gnostické evanjeliá: Filipovo a Márie Magdalény. Podľa nich Brown vykladá Ježišov život. Neexistuje však žiadna dôveryhodná vedecká evidencia, že by aspoň jedno z nich existovalo pred koncom druhého storočia, teda vznikli až o 100 rokov neskôr, ak nie viac, ako kanonické evanjeliá. Väčšina odborníkov kladie ich vznik ku koncu druhého alebo k začiatku tretieho storočia. Neprekvapuje, že neboli napísané skôr, pretože odrážajú neskoršie gnostické prúdy z druhej polovice druhého storočia, kritizované v čase ich šírenia sv. Irenejom, sv. Hypolitom Rímskym a Tertuliánom. V Novom zákone nie je ešte kritika gnosticizmu, pretože v tom čase nebol ešte rozvinutý, hoci určité náznaky gnózy odráža Prvý Jánov list a miestami aj Kniha zjavenia. Jeden z kľúčových znakov, že gnosticizmus týchto evanjelií má pôvod v neskoršom období je práve fakt, že vo svojej podstate závisí od kanonických evanjelií a keď hovorí o Ježišovi, pokúša sa odjudaizovať novozákonné príbehy o ňom. Tieto gnostické spisy odrážajú mienku o materiálnom svete, ktorá sa nezlučuje so Starým ani Novým zákonom, poukazujúcimi na dobro Božieho stvorenia a materiálneho sveta, ľudského tela a na dobro mužského a ženského pohlavia a pohlavného styku medzi mužom a ženou. Gnosticizmus pokladá ducha a duchovno za dobré, pričom hmota a všetko hmotné je skazené a zlé. Komunita viažuca sa k egyptskému mestu Nag Hammádí v Hornom Egypte, kde sa roku 1945 našli už spomenuté gnostické evanjeliá v koptskom jazyku, žila na okraji kresťanstva a mala silný asketický ráz. Dan Brown zabúda na tieto fakty a ovplyvnený falzifikátom o Priorstve Sionu pletie si teologickú perspektívu gnostických evanjelií s pohanstvom, ktoré ide ponad reálnu stránku a dobro sexu a vidí v ňom dokonca posvätnosť. Pohlavný styk sa stáva cestou k zbošteniu človeka a ponúka dokonca možnosť získať kontakt s posvätným ženstvom. Takýto pohľad je veľmi ďalekým posunom od samotných gnostických textov, pričom Brown v ich výklade vykonal nadprácu. Hrdina Brownovej knihy označuje práve tieto dve evanjeliá za nepozmenené, lebo práve oni obsahujú to pravé poslanstvo o Ježišovi. Pri posudzovaní apokryfov sa používa bežne zásada: čím viac je evanjelium ezoterickejšie a menej židovskejšie, tým menej odráža rané štádiá evanjeliovej tradície. Oba gnostické spisy teda v posúdení historickej výpovede o Ježišovi sa hlboko prepadajú mimo seriózne vedecký záujem. Do úvahy prichádza nesmierna dôležitosť tradície v prvotnej Cirkvi, ktorá je za prijatím práve štyroch evanjelií ako záväzných. Hoci kandidátov o niekoľko desiatok rokov bude pribúdať, o pravosti štyroch evanjelií rozhodol: ich apoštolský pôvod, ich teologický ráz a ich liturgické používanie v jednotlivých cirkvách.

Omyl č. 2. *Ježiš je v raných historických spisoch vykreslený ako jednoduchý človek alebo veľký prorok a až neskôr v r. 325 bol na Koncile v Nicei prehlásený za Boha.*⁷ Toto tvrdenie je úplne zavádzajúce.⁸ Ježiš je v ôsmich textoch Nového zákona jasne označený ako Boh. Jednoznačnosť textov je uznaná väčšinou odborníkov.⁹

Sú to texty:

Jánovo evanjelium 1,1: *Na počiatku bolo Slovo a Slovo bolo u Boha a to Slovo bolo Boh;*
1,18: *Boha nikto nikdy nevidel. Jednorodný Boh, ktorý je v lone Otca, ten o ňom priniesol zvesť;*
20,28: *Tomáš odpovedal Ježišovi: „Pán môj a Boh môj!“;*

List Rimanom 9,5: *Ich sú praotcovia a z nich podľa tela pochádza Kristus; on je nad všetkým Boh, zvelebený naveky. Amen.*

List Títovi 2,13: *... a tak očakávali blahoslavenú nádej a príchod slávy veľkého Boha a nášho Spasiteľa Ježiša Krista...;*

List Hebrejom 1,8-9: *Ale (Boh hovorí) Synovi: „Tvoj trón, Bože, je na veky vekov a žezlo tvojho kráľovstva je žezlo spravodlivosti. Miloval si spravodlivosť a nenávidel si nepravosť; preto ťa Boh, tvoj Boh, pomazal olejom plesania viac ako tvojich druhov.“*

Druhý Petrov 1,1 *Šimon Peter, služobník a apoštol Ježiša Krista, tým, čo dostali tú istú vzácnu vieru ako my v spravodlivosti nášho Boha a Spasiteľa Ježiša Krista*

Prvý Jánov list 5,20: *A vieme, že prišiel Boží Syn a dal nám schopnosť poznať toho Pravého. A my sme v tom Pravom, v jeho Synovi Ježišovi Kristovi. On je ten Pravý, Boh a večný život.*

⁷ Prvej polovici tohto omylu a obľúbenej téze o dôveryhodnosti gnostických spisov a cirkevnej cenzúre Ježišovej biblickej podoby podľahol cez tohoročné prázdniny na STV 2 a v r. 2000 vysielaný štvordielny dokument BBC *Životy Ježiša*, ktorého scenár napísal indický religionista. Dokument bol kvôli jeho diskutabilnej vedeckosti na poslednú chvíľu stiahnutý z minuloročného vianočného vysielania a bol ponúknutý cez uhorkovú sezónu. Je to fakt, že s podobnými populárnymi z rovnakého súdka, ku ktorej sa radí hoci na inej úrovni aj Brownova utópia o Ježišovi, sa budeme stretať v budúcnosti asi častejšie. Kritický postoj sa voči takýmto dokumentom stáva nutným, keďže kriticky valcujú seriózne poznanie. A nás kresťanov to naučí slušne, jasne a zdôvodnene reagovať aj tam, kde berú náš hlas ešte do úvahy, napríklad v televíznej rade. Ak príde okolo 20 reakcií na program, musí sa tým rada zaoberať.

⁸ Obdobné tvrdenie je populárne najmä medzi svedkami Jehovovými, ktorí majú pre svojich členov svoj teologicky pozmenený preklad Nového zákona.

⁹ Porov. RAYMOND E. BROWN, *Ježiš v pohľadu Nového zákona. Úvod do christologie*, Praha 1998, 199-221.

Ježišovo božstvo dokladajú aj iné biblické texty ako napr. Jn 10,30: *Ja a Otec sme jedno*; 14,9: *Kto vidí mňa, vidí Otca*, a použitie výrazu *Ja som* v absolútnom zmysle v Jn 8,24.28.58; 13,19, poukazuje sa ním na meno Boha Izraela. Formula *Ježiš je Pán* bola pôvodnou vyznavačskou formulou novozákonnej doby (porov. Rim 10,9; 1Kor 12,3; Fil 2,11), v ktorej dali Ježišovi kresťania titul *Kyrios*. V gréckom preklade Starého zákona z 2. stor. pred Kr., v tzv. Septuaginte bol *Kyrios (Pán)* bežný preklad Božieho mena v podobe posvätného tetragramu JHWH (vyslovované vo svojom čase pravdepodobne Jahve). Taktiež titul Syn človeka, ktorý používal Ježiš a apoštoli vo vzťahu k jeho identite, má v istých kontextoch evanjelií jasné črty božskej bytosti. Všetky citované miesta a mnoho ďalších v Novom zákone odrážajú presvedčenie evanjelistov a pisateľov listov o identite Ježiša, ktorá presahovala ľudskú prirodzenosť. Žiadny historik ani exegéta si nedovolí tvrdiť, že hore uvedené biblické texty boli napísané po Nicejskom koncile. Koncil v Nicei (4. stor.) a v Chalcedóne (5. stor.) iba otvorene formulovali vieru z prvého storočia vo forme Vyznaní viery tzv. *Credo*.

Omyl č. 3. *Konštantín bol tým svojvoľníkom, ktorý dal zničiť najranejšie gnostické evanjeliá a nariadil Cirkvi používať kanonické evanjeliá a vyznávať božstvo Krista.* V skutočnosti dávno pred Konštantínom a pred spísaním gnostických evanjelií, štyri kanonické evanjeliá mali v cirkvách povest' autoritatívnych písomných prameňov o Ježišovi. Všetky štyri mohli byť používané v liturgii už okolo roku 125, ako to neskoršie naznačuje spis sv. Ireneja, korunného svedka používania týchto 4 evanjelií. Najstarším normatívnym zoznamom spisov Nového zákona spísaným okolo roku 200 je Muratoriho fragment, ktorý podľa mienky biblistov odráža situáciu na kresťanskom Východe, kde štyri evanjeliá boli už autoritatívnymi pre Cirkev. V druhej polovici 2. stor. heretik Marcion v Ríme zavrhol celý Starý zákon a prijal iba Lukášovo evanjelium ako hodnoverný zdroj o historickom Ježišovi, pretože zvyšné tri evanjeliá Matúš, Marek a Ján obsahujú židovské prvky a citujú často zo Starého zákona, ako to vo svojich antitezách vysvetľuje, čím podáva nepriame svedectvo o používaní len 4 evanjelií v Cirkvi už v prvej polovici 2. stor. Taktiež Taciánov *Diatessaron* v sýrčine, ktorý je kompilátom štyroch kanonických evanjelií z 2 stor., je už pred ustálením záväzného zoznamu spisov Nového zákona výborným dokladom praxe Cirkvi, ktorá používala v liturgii práve tieto evanjeliá. Teda nie cisár Konštantín, ale tradícia a prax cirkví bola rozhodujúcou pre zaradenie evanjelií do kánonu. V roku 367 na Východe alexandrijský biskup sv. Atanáž prvý zacituje 27 spisov Nového zákona ako ich poznáme dnes a pápež sa roku 382 na rímskej synode prikloní k tomuto zoznamu. Nie je jednoducho pravda, že gnostické evanjeliá boli odstránené

pred formovaním sa kánonu: neboli rozpoznané ako autoritatívne, či už medzi západnými alebo východnými kresťanmi. Neuznanie apokryfných spisov, ktoré sa v teologickej diskusii a praxi prvých storočí samotné diskvalifikovali, nie je to isté ako ich odstránenie. Dan Brown však ponúka čitateľovi iný pohľad na Cirkev, ktorá mala silné ambície k cenzúre už vo svojich počiatkoch a čo jej nesedelo, tak to jednoducho odstránila.¹⁰ Žartovne povedané: Cirkev a Konštantín, ktorý jej dal slobodu, boli asi málo dôslední pri údajnom pálení apokryfných spisov, keďže sa zachovali a v Egypte sa našli spisy z Nag Hammadí; Cirkev je asi málo dôsledná aj dnes, keď ich umožňuje publikovať v kresťanských vydavateľstvách, takže si ich môže každý prečítať, porovnať a študovať a Dan Brown bude môcť na ich základe písať ďalšie úspešné romány.¹¹

Omyl č. 4. *Ježiš bol ženatý a to s Máriou Magdalénou.* Kanonické evanjeliá sa dosť podrobne venujú rodinným väzbám Ježiša a ženským postavám z jeho okruhu, máme mená rodičov, mená jeho bratov a nemenované sestry, ktorí boli blízkymi príbuznými Ježiša v rámci rodinného klanu, spomínajú sa mená matiek iných učeníkov, sú spomínané mená žien, ktoré Ježiša sprevádzali ako dospelého. Prečo by spisy mlčali o jeho žene alebo dieťati, ak by ich Ježiš mal? Niektorí učenici opustili manželky, aspoň v prípade Petra je to zrejmé, spomína sa jeho svokra. Prečo by sa teda v prípade Ježiša nespomínala zanechaná žena? Logicky z toho vyplýva, že evanjeliá mlčia o tom preto, lebo Ježiš žiadnu ženu ani dieťa nemal.¹² A pretože Nový zákon o nich nehovorí a nepodporuje takéto myšlienky, tak sa treba obrátiť na neskoršie zdroje a to zvlášť na Filipovo evanjelium a evanjelium Márie Magdalény z Nag Hammádskej knižnice, ktoré bolo napísané v druhej polovici 2 stor., značná časť textu Filipovho evanjelia sa stratila. Čítame v ňom: *Múdrosť, ktorej hovoria neplodná, je matkou anjelov a družkou ... Mária Magdaléna ...-al viac ako všetkých učeníkov a bozkával ju na jej ... často* (Filipovo evanjelium 63). To, že sa jedná o bozk na ústa a že Mária Magdaléna bola družkou Pána naznačujú predošlé verše evanjelia takto: *Dokonalý je počatý bozkom a taktiež ním dochádza k zrodeniu. Preto aj my bozkávame jeden druhého. Prijímame svoje počatie z milosti, ktorá je z nás navzájom. Tri chodili stále s Pánom: Mária, jeho matka, jej sestra a Magdaléna, tá ktorú nazývali družkou* (59). Odborníčka Karen King vo svojej knihe *Evanjelium Márie*

¹⁰ To isté tvrdil aj spomínaný dokument *Životy Ježiša*.

¹¹ Pre nás sú dostupné v českom preklade v AAVV., *Neznámá evanjelia. Novozákonní apokryfy*, Praha 2001. Z tohto diela v článku citujeme verše apokryfných evanjelií.

¹² V USA sa začalo o manželstve Ježiša diskutovať s príchodom sexuálnej revolúcie odvtedy, čo WILLIAM E. PHIPPS vydal knihu *Was Jesus Married? The Distorsion of Sexuality in the Christian Tradition?* New York 1970 a krátko na to zopakoval a doplnil svoje argumenty v knihe *The Sexuality of Jesus*, New York 1973.

Magdalény hovorí, že sa jedná o kultický bozk, tzv. bozk pokoja (*osculum pacis*) spomínaný už sv. Pavlom v Liste Rimanom 16,16 z roku 58. Túto duchovnú povahu bozku potvrdzuje fakt, že v gnostických spisoch z Nag Hammádí je bežne sexuálny a neduchovný prejav v opozícii k duchovnému prejavu, pretože profánne veci gnostických askétov znečisťovali. Vedecký hrdina Teabing v románe tvrdí, že slovo družka v texte označuje manželku, čo každý zdatný aramejista vie, lebo taký je význam slova v aramejčine. Tento spis bol však napísaný v kopštině ako i ostatné gnostické evanjeliá z Nag Hammádí. Slovo pre družku (*koinonos*) je do kopštiny prebraté z gréčtiny a nie je odborným výrazom, ani synonymom pre manželku alebo nevestu. Nie je to ani krycí pojem pre manželku, ktorý by mohol byť použitý v tomto prípade. Existuje iné grécke slovo pre ženu: *gyné*, ktoré by problém objasnilo. Je omnoho pravdepodobnejšie, že *koinonos* označuje sestru v duchovnom význame, pretože v takom zmysle sa používa inde v rovnakom druhu literatúry.

V každom prípade text gnostických evanjelií vôbec nehovorí, že Ježiš bol ženatý, a o to menej že bol ženatý s Máriou Magdalénou. Vo Filipovom evanjeliu (59) sa povedalo, že s Ježišom stále chodili tri Márie. Mária Magdaléna v predstavách spisu patrí do Ježišovej širšej duchovnej rodiny, kde sú aj ženy z jeho pokrvného príbuzenstva. Mária Magdaléna sa tu teší záujmu preto, že všetky kanonické evanjeliá ju spomínajú vo svojich záveroch. Od Lukáša vieme, že v časoch Ježišovej verejnej činnosti ho sprevádza na jeho misijných cestách, no mimoriadna pozornosť sa venuje tradícii o nej zvlášť pri opise smrti, pochovania a zmŕtvychvstania Ježiša. Práve ona sa stane hodnoverným svedkom týchto udalostí. Túto jej mimoriadnu úlohu v prvotnej Cirkvi intenzívne rozvinie mystická fantázia gnostikov a pripíše Márii zjavené učenie, ktoré vraj po zmŕtvychvstaní prijala od Ježiša a stala sa tou, ktorú Ježiš miloval viac ako ostatných. Keďže Mária Magdaléna z okruhu žien okolo Ježiša v skutočnosti významnou duchovnou osobou bola, Jánovo evanjelium tento duchovný vzťah Ježiša k Márii neskrýva, no podľa gnostikov sa z nej duchovná osobnosť stala z Ježišových bozkov, a preto v predstavách učeníkov sa javí ako jeho družka, na spôsob duchovnej sestry, na čo sa v evanjeliu Márie Magdalény Peter dokonca prudko nahnevá (22).

Omyl č. 5. *Ježiš musel byť ženatý, lebo bol žid.* Toto tvrdenie prehlíada skutočnosť, že už v ranom židovstve boli výnimky z tohto pravidla. Opis slobodných esénov židovským dejepiscom Jozefom Fláviom (*Židovské starožitnosti* 18.1.5.20-21; *Židovská vojna* 2.8.2), židom v diaspóre Filónom Alexandrijským (*Hypotetica* 11.14-17), Plínius Starší (*Historia naturalis* 5.73.1-3) a tiež nález malého počtu ženských kostier v hrobách v Qumráne, ktorý väčšina vedcov pokladá za esénske osídlenie, to

všetko nasvedčuje o skutočnosti, že v ranom židovstve sa niektorí muži cítili povolaní k celibátu. Niet žiadneho dôvodu, prečo by sa Ježiš nemohol zariadiť podobne. V skutočnosti aj Ježišov predchodca Ján Krstiteľ, podľa Lukáša Ježišov príbuzný, mohol patriť k podobnej skupine a určité náznaky tohto druhu sa ukazujú aj pri takých veľkých prorockých postavách ako Jeremiáš, ale aj Eliáš a možno aj Ozeáš, ktorý žil slobodný pokiaľ mu nezaznela Božia výzva vziať si neviestku Gomer, hoci jeho manželstvo niektorí pokladajú za metaforu na vysvetlenie vzťahu Boha k nevernému Izraelu. V rabínskych spisoch sa spomínajú napr. slová slobodného rabína Simeona ben Azaia: *Moja duša miluje Tóru, preto svet môže pokračovať cez druhých*. Inde je zachytená tradícia o pohlavnej zdržanlivosti Mojžiša vo vyššom veku, keď k nemu prehováral Boh.¹³

Viacerí exegeti pokladajú Ježišov výrok v Matúšovi 19,10-12 o možnosti zostať slobodný pre Božie kráľovstvo, za ozajstnú alternatívu oproti manželstvu a za Ježišovo vlastné vysvetlenie skutočnosti, prečo práve on zostal slobodný. Pre prichádzajúce kráľovstvo bolo vhodné pre neho a jeho učeníkov opustiť všetko a zostať bez záväzkov, aby sa plnšie disponovali pre povolanie ohlasovať Božie slovo a slúžiť iným. Tento záver sa zdá byť správny, lebo inak by to bolo pre židovstvo len prebytočné učenie, ktoré mohlo byť vyčítané bežnými židmi považujúcimi slová: *Plodte a množte sa* (Gn 1,28) za príkaz pre každého telesne schopného žida. Obdobne ako Ježiš sa stavia k celibátu aj iný žid, svätý Pavol, ktorý zostal slobodný. Keď hovorí o slobodných mužoch a ženách, ponúka dôvod prečo zostať slobodným: je to nerozdelené srdce pre Pána (porov. 1 Kor 7,32-34).

Omyl č. 6. *Zvitky od Mŕtveho mora spolu s gnostickými textami z Nag Hammádí sú najranejšie kresťanské záznamy.* Tak toto tvrdenie je skutočne absurdné. V USA šarapatí už dlho v bulvárnych článkoch a knihách. Každý študent v úvodnom kurze k Novému zákonu túto lož rozpozna, lebo sa dozvie, že zvitky od Mŕtveho mora nie sú kresťanské, ale čisto židovské spisy a neobsahujú žiadnu zmienku o Ježišovi, hoci pomáhajú poznávať židovstvo v jeho časoch. Zvitky neobsahujú nič z kresťanského učenia, v spisoch je síce určitá pojmová príbuznosť s kresťanskými spismi (synovia svetla, chudobní, Duch Svätý), ale priame ovplyvňovanie svätopiscov qumránskymi spismi odborníci na Qumrán nepripúšťajú. Donedávna sa viedla živá diskusia o fragmente gréckeho papyrusu údajného Markovho evanjelia zo 7. qumránskej jaskyne, ale odborníci vyvrátili smelé tézy zástancov fragmentu. O textoch z Nag Hammádí niet žiadnej evidencie, že by boli

¹³ POROV. JOHN P. MEIER, *A marginal Jew*, zv. I, New York 1991, 340-341.

napísané pred koncom druhého storočia, a teda sitom skorého vzniku prepadajú, čo nedôslednému Brownovi neprekáža, lebo jeho účel svätí zvolené prostriedky.

Omyl č. 7. *Cirkev odstránila ideu, že Ježiš bol ženatý a mal deti, kvôli jeho asketickej zbožnosti a záveru, že druhá Božia osoba alebo svätý človek by nemal byť zapojený do takých aktivít.* Doteraz sme sa zaoberali historickými omylmi knihy, tento omyl je teologickej povahy. Nech si myslíme o teologických názoroch prvotných kresťanov čokoľvek, historickou chybou zostane ich nesprávny výklad. Hrdina knihy Teabing tvrdí, že Cirkev musela potlačiť fakt, že Ježiš bol ženatý, pretože Ježišove dieťa by mohlo podkopať kľúčovú tvrdenie o Kristovom božstve a následne aj kresťanstvo. Teabing tým naznačuje, že ak by Ježiš mal pohlavný vzťah so ženou a splodil by potomka, tým by sa znečistil alebo snád, že ako Božia osoba si Ježiš nemohol dovoliť byť naplno človekom. Toto však vyznania viery v priebehu dejín Cirkvi nikdy netvrdili, ale pokladajú za pravdu viery to, že Ježiš bol úplne človekom a Bohom zároveň. Apriórne, z rozumových dôvodov niet zábran, prečo by sa Ježiš nemohol oženiť. Ježiš nikdy neučil, že by pohlavný styk v manželstve človeka znečisťoval, vskutku hovorí o ňom ako o prostriedku, ktorým sa dvaja stávajú jedným telom, ako to má v úmysle Boh (porov. Mk 10,7-9). Preto niet dôvodu, ak by aj hypoteticky Ježiš ženatý bol, prečo by nemohol mať pohlavný vzťah a potomstvo, ktoré patria k podstate akéhokoľvek manželstva. Faktom zostáva, ako sme už videli, že evanjeliá o jeho žene mlčia preto, lebo žiadnu nemal. Ani prvotná Cirkev nemala s dobrom ľudskej sexuality problém. Preto niet pádneho dôvodu, prečo by mali autori Nového zákona, ktorí boli až na výnimku sv. Lukáša všetci židia, odstrániť údaj o Ježišovom manželstve, ak by existovalo. V podstate by sa tým len dotvrdzovalo, že Ježišova opravdivá ľudskosť neškodí jeho božskej prirodzenosti. Mimochodom, veď práve Boh nás utvoril pohlavne odlišných a pohlavie determinuje každého jednotlivca. Iba neskôr v druhom a treťom storočí v určitých gnostických kruhoch istá pochybná asketická nábožnosť začala mať problém s pohlavnými aspektmi života ľudí, teda nemal ich Ježiš a ani prvotná Cirkev a nemá ich ani dnešná Cirkev. K podozieravým gnostikom sa radí paradoxne aj gnostický učiteľ Valentinus, ktorý založil sektu valentiniánov a práve z podobného okruhu vzišli práve spomínané evanjeliá Filipa a Márie Magdalény, ktoré na základe dualizmu stavali do kontrastu proti sebe duchovné a hmotné prvky života.

Záverom

Brownova kniha je poplatná modernej gnóze, populárnej najmä v prostredíach New Age, že historická pravda je úplne vedľajšia pre vieru. Neplatí to však v prípade, keď má historická pravda podporiť Brownovu agendu o Márii Magdaléne a Katolíckej cirkvi, tam ju treba pragmaticky brať do úvahy. V románe jeden jeho hrdina vyhlásil, že každá viera je založená na výmysloch a že problém začne, keď začneme doslovne veriť v tieto obrazy a metafory. Brown však zabudol, že prvotné kresťanstvo, ako aj rané židovstvo nie je iba o symboloch a metaforách. Je o pravdách, založených na historických skutočnostiach, ako exodus, kráľovstvo Dávida, exil, bohoslužba v chráme a najmä na vtelení, živote, učení, smrti a zmŕtvychvstaní Ježiša. Pozorný kresťan vie, že niekedy sa pravdy podávajú aj cez symboly a metafory, ako je tomu v podobenstvách, prirovnaniach a v historizujúcich rozprávaniach. Evanjeliá však nie sú púhe alegórie alebo iba múdro zostavené príbehy bez historického pozadia, ale sú ohlasovaním skutkov a slov Ježiša, ktoré vyvolávajú vieru. Majú čiastočne podobu starovekých životopisov písaných podľa historických a literárnych konvencií doby, založených na svedectvách očitých svedkov a skorých tradíciách o historických udalostiach ako pripomína Lukáš 1,1-4. Kresťanská viera podobne ako židovská nespočíva v prijatí niečoho, čo niekto vo svojej hlave považuje za pravdivé, ale je založená na neredukovateľných historických udalostiach.

Dan Brown manipuluje aj s biblickým zobrazením Boha, ktoré zámerne skamufloval. Stále hovorí o cirkevnom potlačení posvätného ženstva resp. bohyne (alebo ženských aspektov Boha?), ktoré vidí za starozákonnou prítomnosťou Boha označovanou v neskorších židovských spisoch pojmom *Šekina* – oblak veleby viditeľný pri zjaveniach Božích tzv. teofániách. Brown neberie do úvahy, že Pán Boh v Biblii nie je muž ani žena. V biblických opisoch jeho starostlivosti a vzťahu k ľuďom však Boh nadobúda väčšinou črty muža (Boh je bojovník, Silný Izraela, otec, manžel berúci si nevestu, sudca) ale sú mu pripísané aj črty ženy, niekedy dokonca vedľa mužských črt (Iz 42,13-14; matka v Iz 49,15; častý výraz milosrdnej Božej lásky *rachamim* je odvodený od ženského lona; Boh ako rodička v Nm 11,12; Dt 32,18, nikdy však nie je Boh v Písme nazvaný matkou, čo súvisí so sociálno-kultúrnym prostredím, v ktorom spisy vznikali). Na opis úzkeho vzťahu Boha s vyvoleným ľudom sa používajú občas aj prírodné obrazy: Boh na orlích krídlach nesie svoj národ (Ex 19,4; Dt 32,11) je dokonca Skalou (Gn 49,25; 32,4; 2Sam 22,2.32.47; Hab 1,12). Tieto a podobné metafory Boha, sú dôkazom toho, že Boha nemožno jednoducho uzatvoriť do našich ľudských kategórií. Písmo preto v označení Boha prejde k nadprirodzenému označeniu: Boh je Duch (Gn 1,2 a Jn 4,24). Biblia teda

nevymenila, ako sa nazdáva Brown, staroveké ženské božstvá za nové mužské božstvo. Boh Biblie je jedinečný Boh, je Duch, ktorý sa nezúčastňuje na ročných životných cykloch ako kanaánsky boh úrody Baál alebo bohyne plodnosti iných náboženstiev. Boh Izraela je stvoriteľ celého sveta a všetkého života. Žiaden ľudský jedinec nemôže získať jednotu s Bohom cez posvätný sex ako blúzni román. Nijaký čin, na ktorý sa podujme iba sám človek, ho nemôže zbožstviť. Večný život je darom od Boha pre človeka, a nie nejakým ľudským výkonom alebo človekom navodenou skúsenosťou. Človek je stvorený na Boží obraz a teda jediný zo stvorenia je schopný osobného vzťahu s Bohom. Zrodiť sa je veľmi dobré, *narodiť sa znova* (Jn 3,3.7) je ešte lepšie. Toto druhé narodenie sa však nedosahuje pohlavnou cestou, ale zrodením z vody a z Ducha.

Román *Da Vinciho kód* a onedlho aj jeho sfilmovanie sa pokúšajú priniesť do unudeného tretieho tisícročia, zaberajúceho na tajomnosť sexu v náboženskom hábe, nový pochabý pohľad na Ježiša a náboženskú múdrosť o božskom ženstve, no určite neponúkajú reálneho Ježiša, ktorý svojimi činmi a životom načrtol kontúry kresťanskej civilizácie. V duchu Shakespearových slov z drámy Henrich IV sa Brown so svojím zoznamom historických bludov najmä o Ježišovi a jeho Cirkvi dopúšťa „starých hriechov najnovším možným spôsobom“. Je to jednoducho ďalšia zhubná zmes starého pohanstva a pozmeneného starovekého gnosticizmu oživená schopným a zábavným rozprávačom Danom Brownom, ktorý tvorí podmaňujúcu fikciu, o ktorej sa medzi ľuďmi hovorí, chatuje na internetových fórach a ktorá pre málo kritického čitateľa, pokladajúceho podvedome túto knihu za vydarenú historickú fikciu, vykresľuje veľmi podozrivý obraz o Ježišovi a Cirkvi. V úvode tretieho tisícročia to bol len ďalší hrmotný výnosný pokus o niečo s trpkým úspechom, teda *nič nové pod slnkom* a čo tu už *bolo, je to, čo zasa bude* (Kaz 1,9).